

FRIE
DRICH
NIETZ
SCHE

Genealogie van de moraal
Een polemiek

vertaling

MAARTEN VAN BUUREN

Boom

Inhoud

Voorwoord

7

Eerste verhandeling
'Goed en kwaad', 'goed en slecht'

21

Tweede verhandeling
'Schuld', 'slecht geweten' en dergelijke

61

Derde verhandeling
Wat betekenen ascetische idealen?

111

Nawoord
Maarten van Buuren

191

Verantwoording

198

Voorwoord

[I]

Wij kennen onszelf niet, wij zoekers naar kennis; dat heeft een goede reden. We hebben nooit naar onszelf gezocht, – hoe hadden we onszelf dan ook ooit kunnen *vinden*? Er is terecht gezegd: ‘Waar jullie schat ligt, ligt ook jullie hart’;* *onze* schat ligt daar, waar de bijenkorven van onze kennis staan. Daar zijn wij, als geboren vleugeldieren en honingverzamelaars van de geest, altijd naar op zoek; diep in ons hart bekommeren we ons eigenlijk maar om één ding – ‘iets in huis te halen’. Wat de rest van het leven, de zogenoemde ‘ervaringen’ betreft, wie van ons neemt die serieus? Wie neemt er tijd voor? Ervaringen zijn nooit ‘ons ding’ geweest, ben ik bang: ons hart ligt er nu eenmaal niet – zelfs ons oor niet! We lijken eerder op iemand die, goddelijk verstrooid en in zichzelf verzonken, wakker schrikt als de twaalf slagen van het middaguur met alle macht in zijn oor dreunen, en zich afvraagt: ‘Hoe laat is het eigenlijk?’ Zo wrijven ook wij ons soms *achteraf* de oren uit en vragen, heel verbaasd, heel bedremmeld: ‘Wat hebben we eigenlijk zojuist beleefd?’, of zelfs: ‘Wie *zijn* wij eigenlijk?’, en proberen dan, zoals gezegd achteraf, elk van de twaalf natrillende klokslagen van onze ervaring, van ons leven, van ons *zijn* na te tellen – ach! en raken dan de tel kwijt... Zo blijven we onszelf noodgedwongen vreemd, we begrijpen onszelf niet, zien onszelf *onvermijdelijk* aan voor iemand anders; onze stelling luidt tot in alle eeuwigheid: ‘Ieder is zichzelf het vreemdste’, – wij zijn geen ‘zoekers naar kennis’ als het op onszelf aankomt.

* Mat. 6:21.

Mijn gedachten over de *herkomst* van onze morele vooroordelen – want dat is het onderwerp van deze polemiek – vonden hun eerste, sobere en voorlopige uitdrukking in de verzameling aforismen met de titel *Menselijk, al te menselijk. Een boek voor vrije geesten*. Ik begon dat boek op papier te zetten in Sorrento tijdens een winter die me in staat stelde te blijven stilstaan, zoals een wandelaar blijft stilstaan, en uit te zien over het uitgestrekte en gevaarlijke land waar mijn geest tot dusver had rondgedwaald. Dit speelde zich af in de winter van 1876-1877; de gedachten zelf zijn ouder. In de voorliggende verhandelingen pak ik in wezen dezelfde gedachten weer op – laten we hopen dat de lange tussentijd ze goed heeft gedaan, dat ze rijper, helderder, sterker, volmaakter zijn geworden! *Dat* ik er vandaag de dag nog aan vasthoud, dat ze ondertussen steeds sterker onderling verbonden zijn geraakt, ja in elkaar zijn gegroeid en met elkaar zijn vergroeid, sterkt me in het blij vertrouwen dat ze vanaf het begin niet afzonderlijk, willekeurig, sporadisch in mijn geest zijn opgedoken, maar uit een gemeenschappelijke wortel stammen, uit een in de diepte gebiedende *oerwil* van de kennis, die steeds duidelijker spreekt en steeds duidelijker eisen stelt. Want alleen zo hoort het bij een filosoof te gaan. We hebben het recht niet om ons als *individuen* te onderscheiden: wij mogen niet individueel vergissingen maken, niet individueel op de waarheid stuiten. Onze gedachten, onze waarden, onze ja's en nees en wanneers en ofs ontspringen met dezelfde noodzaak aan ons als vruchten aan een boom* – allemaal met

* ‘Tel arbre, tel fruit’, zei de Franse criticus Sainte-Beuve over de relatie tussen de schrijver en zijn werk. Het is een van de bekendste slogans van het determinisme, de filosofische stroming die ervan uitgaat dat het menselijk handelen net zo sterk bepaald wordt door natuurlijke factoren (ras, milieu, moment) als een appel door de boom waaraan hij groeit. Dat Nietzsche zich hier bekennt tot het determinisme is te danken aan de invloed van Paul Rée, die Nietzsche

elkaar verwant, onderling met elkaar verbonden en getuigend van één wil, één gezondheid, één aardrijk, één zon. – Smaken ze *jullie*, deze vruchten van ons? – Maar wat kan dat de bomen schelen! Wat kan *ons* dat schelen, ons filosofen!...

[3]

Omdat ik de neiging heb alles ter discussie te stellen wat betrekking heeft op *moraal*, alles wat tot dusver op aarde is vereerd onder de naam moraal – een neiging die ik niet graag toegeef, die zich in mijn leven zo vroeg, zo onverwacht, zo onweerstaanbaar, zo in strijd met mijn omgeving, leeftijd, voorbeeld en afkomst voordeed, dat ik bijna het recht zou hebben haar mijn ‘a priori’ te noemen – , was het onvermijdelijk dat mijn nieuwsgierigheid en mijn achterdocht al vroeg stilstonden bij de vraag wat de feitelijke *oorsprong* is van onze begrippen goed en kwaad. Als 13-jarige jongen werd ik al achtervolgd door het probleem van de oorsprong van het kwaad: ik wijdde er, op een leeftijd waarop anderen ‘hun hart delen tussen God en kinderspel’,* mijn eerste literaire kinderspel, mijn eerste filosofische schrijfoefening aan – en wat mijn toenmalige ‘oplossing’ van het probleem betreft gaf ik, ere wie ere toekomt, de eer aan God en maakte hem tot *vader* van het kwaad. Was *dat* wat mijn ‘a priori’ van me eiste? dat nieuwe, niet morele, op zijn minst niet moralistische ‘a priori’ en de ach! zo antikantiaanse, zo raadselachtige ‘categorische imperatief’ die zich daarin aankondigde en waarnaar ik sindsdien steeds meer geluisterd en niet alleen geluisterd heb?...

Gelukkig leerde ik bijtijds het theologische vooroordeel te scheiden van het morele vooroordeel en zocht de oorsprong van het kwaad niet langer *achter de wereld*. Een beetje historische en filologische scholing, gecombineerd met een aangeboren

vertrouwd maakte met het Franse determinisme tijdens hun verblijf in Sorrento in de winter van 1876-1877.

* Goethe, *Faust*.

kieskeurigheid met betrekking tot psychologische vragen in het algemeen, veranderde mijn probleem in een mum van tijd in een ander probleem: onder welke voorwaarden bedacht de mens deze waardeoordelen goed en kwaad? *en welke waarde bezitten ze zelf?* Hebben ze de ontwikkeling van de mens tot dusver afgeremd of bevorderd? Zijn ze een teken van nood, van verarming, van degeneratie? Of geven ze juist uitdrukking aan overvloed, kracht, levensdrift; aan moed, vertrouwen en toekomst van leven? –

Op die vraag vond en waagde ik allerlei antwoorden, ik maakte onderscheid tussen periodes, volken en rangverschillen tussen individuen; ik spitste mijn onderzoek toe; uit mijn antwoorden ontstonden nieuwe vragen, onderzoeken, vermoedens, waarschijnlijkheden – totdat ik uiteindelijk een eigen land, een eigen bodem had, een heel verborgen, goed gedijende, floreerende wereld, een geheime tuin als het ware, waarvan niemand iets mocht vermoeden... O wat zijn wij *gelukkig*, wij zoekers naar kennis, op voorwaarde dat we maar lang genoeg weten te zwijgen!...

[4]

De eerste impuls om iets wereldkundig te maken van mijn hypothesen over de oorsprong van de moraal kreeg ik van een helder, proper en verstandig, zij het betweterig boekje, waarin ik voor het eerst een soort omgekeerde en perverse genealogische hypothese tegenkwam, van een wezenlijk Engelse soort, die mij aantrok – met die aantrekkingskracht die eigen is aan alles wat tegengesteld, wat antipodisch is. De titel van dit boekje luidde: *De oorsprong van het morele besef*, de schrijver dr. Paul Rée, het jaar van verschijnen 1877.* Ik heb misschien nooit iets gele-

* Paul Rée (1849-1901), filosoof en boezemvriend van Nietzsche. Rées boek *Der Ursprung der moralischen Empfindungen* (1877) vormde de aanleiding voor het schrijven van *Genealogie van de moraal*. Nietzsche schreef de eerste twee verhandelingen tegen de eerste paragrafen van Rées boek. De eerste verhandeling, 'Goed en kwaad',